УДК: 159.9
orcid.org/0000-0002-5951-2196
dx.doi.org/10.5281/zenodo.60191

К.І. Фоменко
Національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди, м. Харків

ОЛЬФАКТОРНО-КОЛЬОРОВА СИНЕСТЕЗІЯ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті подано аналіз поняття синестезії, представлено результати дослідження ольфакторно-кольорової синестезії у майбутніх психологів. На прикладі популярних жіночих парфумів встановлено провідні кольори для кожного із запропонованих десяти взірців та визначено рівень здатності до ольфакторно-кольорової синестезії у досліджуваних майбутніх психологів. Доведено, що феномен ольфакторно-кольорової синестезії характеризується нормальним розподілом у вибірці досліджуваних.

Ключові слова: синестезія, ольфакторно-кольорова синестезія, сенсорні процеси, парфумерія.

К.И. Фоменко

ОЛЬФАКТОРНО-ЦВЕТОВАЯ СИНЕСТЕЗИЯ КАК ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

В статье представлен анализ понятия синестезии, представлены результаты исследования ольфакторно-цветовой синестезии у будущих психологов. На примере популярных женских духов установлены ведущие цвета для каждого из предложенных десяти образцов и определен уровень способности к ольфакторно-цветовой синестезии у будущих психологов. Доказано, что феномен ольфакторно-цветовой синестезии характеризуется нормальным распределением в выборке испытуемых.

Ключевые слова: синестезия, ольфакторно-цветовая синестезия, сенсорные процессы, парфюмерия.

K.I. Fomenko

COLORED OLFACTION SYNESTHESIA AS A PSYCHOLOGICAL PROBLEM

The article presents an analysis of the concept of synesthesia, the results of research of colored olfaction synaesthesia of the future psychologists. In the examples of the popular women's perfumes the leading colors for each of the proposed ten samples were set and it was determined the level of ability to colored olfaction synaesthesia of the future psychologists. It is proved that the phenomenon of colored olfaction synesthesia is characterized by the normal distribution in the sample tested.

© Фоменко К.І., 2016 р.

Keywords: synesthesia, colored olfaction synaesthesia, sensory processes, perfumes.

Актуальність дослідження. Явище синестезії залишається маловивченим у науковому пізнанні, оскільки воно є досить рідкісним феноменом людського буття. На сьогодні синестезія привертає увагу передусім психофізіологів, нейробіологів, мистецтвознавців, рідше – психологів, педагогів чи фахівців з естетики. Поряд із зазначеним, явище ольфакторно-кольорової синестезії залишається розглянутим лише через призму досліджень косметології та парфумерії, а питання психології синестезії як співвідчуття запаху та кольору залишаються відкритими.

Міра наукової розробки проблеми. У психології синестезія розглядалась у зв'язку з творчим процесом (Л. Маловицька), метафоризацією думки (О. Дудар, Н. Шлапунова), як характеристика естетичного сприйняття (В. Найчук, О. Сарнавська, Т. Хомуленко), як наслідок асоціативного процесу в емоційної пам'яті (М.А. Кузнєцов). Типологічні особливості синестезії досліджено К. Штанько, лінгвістичні особливості синестезії подано у дослідженні Х. Мелько.

В античній культурі термін «synaisthesis» як «співчуття», де «чуття» відносилося до сфери моральних відчуттів, отже слово «синестезія» походить від давньогрецького «aesthesis» (естесіс), що з давньогрецької означає «чуття, відчуття». У поєднанні із «syn», що по давньогрецькому означає «з, сумісно» утворює термін, який у етимологічному розшифруванні дає поняття «співвідчуття». Отже, «synaisthesis» — це сумісне чуття, одночасне відчуття. Вперше поняття «співвідчуття» (нім. Mitem pfindungen) використав І. Мюллер для характеристики явища «неадекватності» відчуттів. Термін «синестезія» у науковий обіг було введено у 1892 р. у дисертації Ж. Мілля про мультисенсорне сприйняття [7, 25].

У вітчизняній діяльнісній парадигмі синестезія трактується як явище виникнення у відповідь на подразнення вторинних відчуттів та уявлень іншої якості (С. Кравков); злиття якостей різних сфер чутливості, за якою якості однієї модальності переносяться на іншу (С. Рубінштейн); виникнення відчуття певної модальності під дією подразнень абсолютно іншої модальності (Б. Величковський, В. Зінченко, О. Лурія); як явище, коли один стимул викликає не одне відчуття, а два; одне з відчуттів є адекватним, а друге — неадекватним, вторинним (С. Воронін).

Універсальним способом трактування синестезії,є те, що це взагалі будь-яка взаємодія відчуттів, всезагальний феномен, факт взаємозв'язку відчуттів різних областей чутливості (Ж.-М. Петефальві, А. Вернер).

А. Петровським та М. Ярошевським синестезія трактується як явище, що має місце, коли певний подразник, діючи на відповідний орган чуття

людини, поза її волею і контролем викликає не лише відчуття, специфічне для певного органу відчуттів, але ще й додаткове відчуття чи уявлення, характерне для іншого органу чуття [8]. Тобто, синестезія тут пов'язується із переходом збудження, викликаного відчуттями людини, із однієї модальності в іншу.

На думку В. Шапара, за своєю природою синестезія повинна являти собою посилену взаємодію аналізаторів [2]. Відтак, ним зосереджена увага на атиповій ситуації у функціонуванні чуттєвої сфери у людини, що зумовлює подібне посилення її елементів. А на погляд С. Діденка, синестезія може проявлятися як норма (поява відчуття кольору при слуханні музики), так і як патологія (галюцинація чи візуалізація почутого людиною) [3]. (Як бачимо, ним зроблено акцент не тільки на, так би мовити, нормальності синестезії для людини, але і на визнанні її анормальної природи, навіть патології, у окремих випадках). Крім того, під синестезією розуміється супутнє, вторинне уявлення людини про певний фрагмент дійсності (як факт виникнення конкретної асоціації чи образу) при подразненні якогось її органу чуттів (не тільки відповідного йому конкретного відчуття, але йодночасного іншого, злитого з ним, відчуття, яке відповідає іншому органу чуттів) [11].

Виклад матеріалу дослідження. У більшості психологічних джерел синестезія як сенсорне явище розглянуто як таке, що стосується суто механізмів міжаналізаторних зв'язків та переносів, що викликають відчуття додаткові до основних відчуттів [6; 7; 9;]. Асоціації та перенос – це феномени пам'яті. Тому деякі дослідники пов'язують існування синестезії з мнемічною сферою особистості. Так, наприклад, Т.Б. Хомуленко та С.М. Бужинська підкреслюють, що синестезія можлива завдяки процесам у так званій модально-специфічній пам'яті [17]. На думку М.А. Кузнєцова синестезія є результатом продуктивного функціонування емоційної пам'яті у сенсорно-перцептивній сфері особистості [4].

Отже, психологами стверджується, що синестезія за своєю природою є результатом взаємодії різних аналізаторів чуттєвої інформації у людини. На думку вчених, збудження, яке виникло у зоні одного аналізатора, іррадіює у ділянку іншого аналізатора, викликаючи додаткове відчуття. Відомо, що синестезії можуть виникати між усіма можливими типами відчуттів. Тому С. Гончаренко розглядає їх як "феномен сприйняття", що полягає у виникненні в людини відчуття не лише в тому орган і чуття, на який діє подразник, а водночас і в іншому органі чуття [10]. Як вказує О. Степанов, розповсюдженими є не лише слухо-зорові та звукові вияви вражень під час сприймання кольору, а й нюхо-смакові синестезії, під час яких сприймання запаху зумовлює виникнення смакових відчуттів, про

що свідчать широковживані вирази "гіркий запах", "солодкий запах", "несмачний запах" [5].

Одним з ключових питань психології синестезії є її віднесеність до норми чи патології. Так, С. Вороніним підкреслювалось, що синестезію слід розглядати як норму та загальнозначиме явище [1, 127]. А. Ребером також наголошувалось, що "крос-модальні відчуття" є нормальними. Можна дійти висновку, що за включенням деяких випадків, коли явище синестезії може викликати негативні психічні стани у людини, воно загалом є нормальним, тобто «здоровим» явищем. Стосовно «нормальності» як характеристики статистичної норми, то, зазвичай, лише невеликий відсоток людей можна назвати синестетами, однак у той чи іншій мірі здатність до синестезії може виявляти кожна людина.

Іншим, не менш вадливим аспектом вивчення синестезії є питання її класифікацій. Досліджуючи синестезію, Г. Расніков розрізняє три феномени, стосовно до яких можна використати поняття синестезії [7, 147]:

• синестезія як метафора, тобто міжмодальна асоціація, яка ґрунтується на інтеріоризованих міжмодальних поєднаннях, випрацюваних у культурі та в індивідуальному досвіді. Вивчення цього аспекту дає змогу не лише пояснити механізм утворення асоціацій та інтеріоризації культурного та індивідуального досвіду у суб'єктивний простір, але також привести до цілого пласту відкриттів в сфері естетики та сприйняття мистецтва. Зокрема, Л. Маловицька називає синестезію трансцендентним явищем, тобто таким, що виходить за межі звичайного чуттєво-емпіричного досвіду людини й вказує на наявну відмінність чуттєвих властивостей і характеристик навколишнього світу, які відкриваються творчій особистості у її чуттєво-внутрішній перцепції [1];

• синестезія як довільне неспецифічне відчуття, тобто явище виникнення неспецифічних відчуттів при нетиповій роботі головного мозку. Дослідження цієї сфери синестезії може дати додаткові відомості про роботу головного мозку, будову нейтронних шляхів та існуючих фізіологічних взаємозв'язків між різнорідними об'єктами;

• синестезія як механізм попередньої обробки образів як глобальний механізм допредметної оцінки різнорідних об'єктів. Дослідження цього механізму може дати розуміння таким важливим психологічним процесам, як сприйняття, розуміння, увага, пам'ять та зрозуміти їх включеність у психоемоційну сферу.

У працях низки дослідників, які займаються проблемою синестезії, спостерігаються найрізноманітніші способи інтерпретації цього явища. Наприклад, залежно від особливостей формування в онтогенезі людини розрізняють два типи синестезії: експліцитний та імпліцитний. Вважається, що обидва типи синестезії мають однаковий механізм утворення – ба-

гаторазове переживання у суб'єктивному досвіді людини зв'язків між різними категоріями (категоріальна чуттєво-перцептивна інтеграція). Відмінності між ними полягають у психологічних умовах формування зв'язків між категоріями – у різній мірі лабільності утворених зв'язків.

При експліцитній синестезії одна або кілька категорій набувають надлишкової чуттєвої представленості у свідомості, у результаті чого виникають стійкі зв'язки між цими категоріями. Вважається, що механізм утворення зв'язків між цими категоріями є аналогічний імпринтінгу, тому такі синестезії є дуже складні для наукової рефлексії та мають дуже стійкий характер. У психології пошук таких зв'язків проводять ще у дитячому віці та пов'язують їх з культурною обумовленістю використання різних модальностей. Саме тому такі типи зв'язку є спільними для представників однієї культури [3].

Під час виникнення імпліцитної синестезії актуалізуються також механізми категоризації, проте їх виникнення пов'язане із свідомим напруженням та чуттєвим переживанням у процесі вирішення проблеми чи творчого натхнення. Імпліцитна синестезія є індивідуальною для кожного окремого індивіда і формується протягом всього його життя [3]. Таким чином, експліцитна синестезія відображає культурні взаємодії людини зі світом, а імпліцитна – особливості індивідуального досвіду вирішення життєвих завдань. У результаті цього у людини виникає своєрідний «сенсорний відбиток», що відображає особливості його життєвого досвіду, пов'язаного із емоційними переживаннями, які виникають під час вирішення індивідуальних проблем [18].

Також дослідниками виділяється позитивна та негативна синестезія [16]. Позитивна синестезія визначається авторами як відчутне злиття модальностей сприйняття у нове та своєрідне поєднання, що піддається визначенню, тобто під позитивною синестезією розуміють якраз те, що слідує із її визначення — переживання у свідомості відчуттів у додатковій модальності при стимуляції основної модальності. Негативні синестезії виникають у тих самих ситуаціях, що і позитивні синестезії, проте замість модальних відчуттів людина відчуває короткочасне «відчуття» значимості, завдяки чому вона не може визначити, які саме модальності піддаються стимуляції [3].

В залежності від сфери досліджень, виділяють також істинну синестезію та псевдосинестезію. Під істинною синестезією розуміються переживання, які були зафіксовані психофізіологічними методами (наприклад, при дослідженнях у медицині та неврології). Псевдосинестезією називають переживання, отримані у дослідженнях когнітивних процесів, естетичного сприйняття та художніх переживань за допомогою методів психології та естетики. Проте характеристики «істинності» та «псевдосинесте-

зії» насправді не відображають реальної ситуації, а лише константують фіксацію явища синестезії за допомогою різних методів.

Б. Галєєвим визначено інтермодальну (міжчуттєву, міжсенсорну) та інтрамодальну синестезії. Інтермодальна – це звичайна, «явна» синестезія, яка проявляє себе, наприклад, у творах мистецтва. Інтрамодальна – «неявна», «внутрішня» синестезія, яка породжує психологічні асоціації між окремими компонентами всередині одного сенсорного матеріалу. Завдяки такій синестезії відбувається підсилення чуттєвої взаємодії [2].

Залежно від інтенсивності протікання розрізняють сильну та слабку синестезії. Сильна синестезія розуміється як явище, яке характеризується виникненням «живого» образу в одній сенсорній модальності у відповідь на стимуляцію в іншій модальності. При цьому певні стимули викликають не лише «сенсорні якості» у специфічній модальності, але також якості, які пов'язані з іншою модальністю. Під слабкою синестезією розуміють міжсенсорні відповідності, які виражаються у перцептивній ідентичності і перцептивній взаємодії, що знаходять своє вираження у мові. Йдеться про мовні метафори, в яких відчуття однієї модальності оцінюється та описується у категоріях іншої системи: «оксамитовий голос», «кисла фізіономія» [18].

Х. Кронассер пропонує наступну класифікацію синестезій: 1) прасинестезії: дотиково-нюхові: мови світу не володіють спеціальною лексикою для позначення нюхових відчуттів, тому для їх позначення використовують слова, які описують іншу модальність: «гострий», «різкий», «ніжний»; 2) власне синестезії або істинні синестезії: їх суть відображається у синопсиї — явищі, при якому певному звуку відповідають певні кольорові асоціації; 3) емоційні синестезії: ґрунтуються на паралелізмі відчуттів та емоцій.

Х. Хейрман виділяє також «персональну» та «творчу» синестезію. Його уявлення процесу породження синестетичного досвіду включає як фізіологічний, так і естетичний рівні, у яких організуючу роль відіграють асоціації. Вчений зазначає, що «життя є неперервний синестетичний досвід», у якому світ відкривається через органи відчуттів [2].

Явище ольфакторно-кольорової синестезії у психології є маловивченим, що і обумовило **мету** нашого дослідження, яка полягала в емпіричному дослідженні феномену ольфакторно-кольорової синестезії на прикладі сучасної парфумерії.

Матеріали дослідження. Стимульним матеріалом емпіричного дослідження виступили 10 взірців парфумерних композицій зарубіжного виробництва (Франція, Італія, США, Іспанія). Відповідно до класифікації ароматів [18], усі запахи поділяються на *фужерні* (переважно чоловічі), *цитрусові* (серед цих ароматів також переважають чоловічі парфуми та

парфуми унісекс – створені і для чоловіків, і для жінок), *квіткові* (найпоширеніша група ароматів, представлена здебільшого жіночим парфумами), *шкіряні* (аромати здебільшого для чоловіків), *східні* (переважно жіночі), *деревні* (переважно чоловічі аромати). Кожна група ароматів підрозділяється на субгрупи, наприклад, квіткові фруктові, або цитрусові фужерні тощо. Нами були обрані жіночі аромати групи: квіткові (№1), квіткові фруктові (№2-4;8), квіткові альдегідні (№5), квіткові зелені (№6), квіткові водяні (№7), цитрусові фужерні (№9), деревні фруктові мускусні (№10). Характеристика ароматів та відповідна ним парфумерна композиція представлені на рис. 1. У виборі ароматів для експерименту ми виходили з наступних міркувань: дизайнером аромату вже мало бути закладено у сприйнятті парфуму певного кольору - через його назву чи кольорову гаму флакону. Переважна кількість взірців були підібрані саме за цим принципом:

1) у назві аромату є назва кольору. Наприклад, взірець №1 – червоний;

2) назва аромату асоціюється з певним кольором. Наприклад, взірець №4 – соняшники асоціюються з жовтим та помаранчевим кольорами;

3) монохромний колір флакону аромату. Наприклад, взірець №5 – білий колір.

У нашому дослідженні ми виходили з гіпотези про те, що досліджувані при відчутті аромату будуть вказувати ті кольори, які були передбачені дизайнерами при створенні формули аромату.

Усі взірці ароматів були подані досліджуваним в індивідуальних конвертах. Дослідження проходило в індивідуальній формі. Досліджуваному надавалась наступна інструкція: «Шановний респонденте, ознайомтесь з цими ароматами, які я буду надавати по-черзі. Вам слід буде відповісти на декілька моїх питань стосовно кожного. Отже, перший аромат…Якщо б у нього був колір, на Вашу думку, що б це був за колір?». Відповідь реєструється. На цьому етапі у досліджуваних можуть виникати певні труднощі у тому, щоб швидко відповісти на поставлене питання, тому експериментатор має дати досліджуваному певний час на роздум. Як правило, після аналізу першого взірця досліджуваному стає значно «простіше» уявити колір наступних ароматів. Окрім зазначеного питання, експериментатор реєструє відповіді за наступними питаннями: «1) На Ваш погляд, це чоловічий чи жіночий аромат?; 2) Чи сподобався б він Вам на інших людях?; 3) Оцініть цей аромат для себе від 1 до 5 балів, де 1 бал – зовсім не подобається, а 5 – дуже подобається».

Вибірку досліджуваних склали 87 студентів-психологів 2, 3 та 5 курсів Харківського національного педагогічного університету імені

Г.С. Сковороди та 3 курсу Української інженерно-педагогічної академії, серед них 5 чоловічої статі та 82 – жіночої.

Результати експерименту. За результатами експерименту було визначено групи кольорів, які відповідають кожному з взірців ароматів (таблиця 1). Перший взірець аромату виявився помірно приємним для досліджуваних (середній бал за першим взірцем – 2,94). 20% респондентів вказали, що аромат є чоловічим. Аналіз синестетичних відчуттів, викликаних першим ароматом, дозволив визначити його провідні кольори. Значна група досліджуваних (25% вибірки) вказала фіолетову гаму кольорів за цим запахом. На другому місці – жовтогаряча гама (20% вибірки), на третьому за частотою – зелені відтінки, переважно «холодні» - ізумрудні, трав'яні, бірюзові (19% вибірки). Якщо проаналізувати якісний склад парфумерної композиції даного аромату, то його основу складають рослини зеленого (бергамот, кардамон), жовтогарячого (імбир, мандарин) та фіолетового кольорів (фіалка). Цікавим виявляється і те, що автори аромату обрали для нього назву, яка символізує червоний колір, цей колір також був вибраний для оздоблення флакону, однак лише 5% досліджуваних назвали червоний колір як той, що характеризує цей запах. У результаті узагальнення отриманих результатів можна стверджувати, що у 65% досліджуваних вибірки виникло відчуття певного кольору, яке не можна вважати продуктом асоціативного мислення. Виникнення у більшості досліджуваних одного і того ж самого кольору або близьких до основного кольорів внаслідок сприйняття запаху, на нашу думку, є результатом експліцитної синестезії.

Другий взірець (середня оцінка – 2,94) «викликав» наступні кольорові гами: жовтогарячу (31% досліджуваних) та коричнево-бежеву (17% вибірки). Дані респонденти вказували такі кольори, як жовтий, яскраво-жовтий, жовто-помаранчевий, золотисто-бежевий, пісочний жовтий, теплий коричневий тощо). Цікавим є те, що в основі цього аромату лежать запахи жовтих рослин – ананасу та цитрусових. 13% респондентів назвали блакитно-синю гаму кольорів, 10,5% досліджуваних зазначили зелені кольори – від хакі до ізумрудного. 12% досліджуваних вказали фіолетову гаму кольорів. Автори даної парфумної композиції в оздобленні флакону зупинились на кольорі морської хвилі, що відображає назву аромату – «Лагуна», однак жоден із досліджуваних не вказав подібні кольори («морська хвиля», «бірюзовий», «тіффані» тощо). Отже, вибір досліджуваним теплої гами жовтих кольорів для зазначеного аромату може свідчити про наявність і нього ольфакторно-кольорової синестезії. 20% респондентів вказали, що аромат є чоловічим.

Третій взірець представлений ароматом, в оздобленні якого автори обрали ніжні відтінки рожевого, блакитного, помаранчевого та фіолетово-

го кольорів. Наше дослідження показало, що 23% респондентів мали відчуття синього та блакитного кольорів стосовно цього аромату, 21% – жовтогарячого, 19,5% – рожево-фіолетового, а 15% зеленого, переважно салатового відтінку. Цей аромат став фаворитом серед дівчат представленої (середній бал становить 3,68), вони вказували на «свіжість», «легкість», «молодіжність» даного запаху. Таким чином, вибір блакитних, рожево-фіолетових, помаранчевих та світло-зелених кольорів для цього аромату може свідчити про наявність синестезії у досліджуваного. 24% респондентів вказали, що аромат є чоловічим.

Четвертий взірець (середній бал – 2,83) представлений ароматом, що має асоціюватись з квітками соняшнику, як це було враховано його у назві. В основі парфумної композиції авторами також були закладені запахи рослин помаранчевих та жовтих кольорів – мандарину, дині, апельсину. Однак у більшості респондентів цей аромат викликав лілову гаму – від рожевого і малинового до бузкового (27% досліджуваних). На другому місці – блакитна гама та жовтогаряча гама (по 18% респондентів), на третьому – зелена (15% вибірки). Вибір відповідних даним групам кольорів свідчить про наявність у респондента синестезії. 33% респондентів вказали, що аромат є чоловічим.

П'ята парфумна композиція (середній бал – 2,80) представлена ароматом у білому оздобленні. Пред'явлення аромату викликало відчуття холодних зелених кольорів (22% досліджуваних), насичених синіх та блакитних відтінків (20% вибірки), а також фіолетової гами (16% респондентів). Слід зазначити, що до складу композиції входять зелені рослини – зелений перець, бергамот, лілівець, кардамон. Незважаючи на те, що аромат позиціонується як «білий», лише 3% досліджуваних вказали цей колір під час експерименту. Отже, вибір холодних відтінків синіх, зелених та фіолетових кольорів свідчить про синестезії у респондента. 28% респондентів вказали, що аромат є чоловічим.

Шостий взірець (середній бал – 3,32) представлений червоним оздобленням флакону, однак він відноситься до так званих «зелених ароматів». У створенні аромату авторами були використані запахи листя чорної смородини, перця, персику. 21% досліджуваних визначили цей аромат як синій, по 20% – як зелений чи фіолетовий, 17% відчули жовтогарячу гаму. Отже, вибір синього, зеленого та фіолетового свідчить про наявність синестезії. 25% респондентів вказали, що аромат є чоловічим.

Сьомому взірцю (середній бал – 2,94) здебільшого відповідають відчуття фіолетової гами (26% вибірки), зеленої (20% вибірки), темно-червоної (13% відповідей) та помаранчевої (12%). Аромат, який позиціонується авторами як «водяний» викликав відчуття блакитно-синьої групи відтінків лише у 10% досліджуваних.

Таблиця 1

Характеристика ароматів та їх кольорового сприйняття

Назва аромату	Характеристика парфумерної композиції	Розподіл досліджуваних за вибором кольору
Armand Basi. In Red.	Група ароматів: квітковий Парфумерна композиція: мандарин, імбир, бергамот, кардамон, жасмін, лист фіалки, роза, конвалія, дерево, мускус	1) бузковий - 4%; фіолетовий - 6%; рожевий - 15% 2) жовтий - 15%; помаранчевий 5% 3) бірюзовий - 4%; зелений - 15% 4) коричневий - 5%; бежевий - 4%; колір шампанського, кремовий - 2% персиковий - 1% 5) блакитний - 6%; синій - 6% 6) сірий, чорний, сріблястий, білий - 7% 7) червоний - 5%
Salvador Dali. Laguna	Група ароматів: квіткові фруктові Парфумерна композиція: марокканський лимон, ананас, слива, гальбанум, мандарин, персик, грейпфрут, малина, ірис, жасмин, троянда конвалія і палісандр, тонка боби, амбра, пачулі, кокос, мускус, ваніль, кедр, мадагаскарський сандал	1) жовтий - 18%; помаранчевий 11%; персиковий - 2% 2) коричневий- 13%; бежевий - 4%; 3) зелений - 9%; хакі - 1,5% 3) блакитний - 5%; синій - 8% 4) рожевий - 8%; фіолетовий - 4%; бузковий - 2%; малиновий - 1,5% 5) сірий - 5%; білий - 2% 6) червоний - 6%
Salvatore Ferragamo. Incanto Shine	Група ароматів: квіткові фруктові парфумерна композиція: ананас, маракуйя, бергамот, біла фрезія, персик, рожева півонія, амбра, мускус і білий кедр	1) блакитний - 17%; синій - 6% 2) жовтий - 14%; помаранчевий 4%; персиковий - 3% 3) рожевий - 12,5%; фіолетовий - 7% 4) зелений - 13%; бірюзовий - 2%; 5) коричневий- 4,5%; бежевий - 4,5%; 6) червоний - 3,5%; кораловий - 2% 7) сірий - 3,5%; білий - 3,5%
Elizabeth Arden. Sunflowers	Група ароматів: квіткові фруктові парфумерна композиція: апельсиновий колір, диня, мандарин, персик, бергамот, рожеве дерево, лимон, цикламен, османтус, корінь ірису, жасмин, троянда, сандал, амбра, мускус, дубовий мох і білий кедр.	1) рожевий - 8%; бузковий - 8%; фіолетовий - 7%; ліловий - 2%, малиновий - 2% 2) зелений - 15% 3) синій - 10%; блакитний - 8% 4) помаранчевий 10%; жовтий - 6%; персиковий - 2% 5) сірий - 10% 6) червоний - 3% 7) коричневий, бежевий, чорний, білий - 9%

Продовження таблиці 1

Назва аромату	Характеристика парфумерної композиції	Розподіл досліджуваних за вибором кольору
Angel Schlesser	Група ароматів: квіткові альдегідні Парфумерна композиція: апельсинова квітка, мандарин, ялівець, бергамот, зелений перець, червоний перець, деревні ноти, конвалія, мускус, шавлія і кардамон	1) зелений - 18%; бірюзовий - 4% 2) синій - 14%; блакитний - 6% 3) фіолетовий - 10%; темно-рожевий - 6%; 4) червоний - 9%, бордовий - 2% 5) помаранчевий - 5%; жовтий - 6% 6) сірий - 10%; 7) коричневий, чорний, білий - 10%
Christian Lacroix Bazar	Група ароматів: квіткові зелені Парфумерна композиція: листя чорної смородини, перець, персик, апельсинова квітка і нектарин, півонія, гібіскус, жасмин, настурція, абрикосова квітка, корінь фіалки, амбра, сандал, мускус, сикомора, ірис.	1) синій - 12%; блакитний - 9% 2) зелений - 18%; бірюзовий - 2% 3) фіолетовий - 8%; темно-рожевий - 8%; бузковий - 4% 4) помаранчевий - 6%; жовтий - 9%; персиковий - 2% 5) червоний - 5%, бордовий - 2%; малиновий - 2% 6) білий, сірий - 8% 7) коричневий. бежевий, чорний - 5%
Roberto Cavalli Aqua	Група ароматів: квіткові водяні Парфумерна композиція: жасмин, водні ноти, лимон, конвалія, мускус.	1) фіолетовий - 6%; темно-рожевий - 10%; бузковий - 4%; фуксія - 2%; малиновий - 4%; 2) червоний - 8%; бордо - 5% 3) помаранчевий - 10%; персиковий - 2% 4) зелений - 18%; бірюзовий - 2% 5) синій - 5%; блакитний - 5% 4) білий - 7% 6) коричневий - 6% 7) бежевий, чорний, сірий - 3% 8) жовтий - 3%
Lancome Tresor In Love	Група ароматів: квіткові фруктові Парфумерна композиція: Бергамот, рожевий перець, груша і нектарин, жасмин, троянда, фіалка і персик, мускус і кедр.	1) зелений - 17%% бірюзовий - 5% 2) жовтий - 14%; золотий - 2%; помаранчевий - 3% 3) рожевий - 11%; малиновий - 3% 4) бузковий - 6%; фіолетовий - 7% 5) червоний - 10% 6) синій - 5%; блакитний - 5%; 7) коричневий, бежевий - 7% 8) сірий, білий - 5%

Продовження таблиці 1

Назва аромату	Характеристика парфумерної композиції	Розподіл досліджуваних за вибором кольору
Elizabeth Arden. Green Tea	Група ароматів: цитрусові фужерні Парфумерна композиція: ревінь, м'ята, апельсинова шкірка, берагомот, лимон, гвоздика, мускус, жасмин, дубовий мох, біла амбра, фенхель, кмин, амбра, зелений чай, семена селери.	1) зелений - 29% 2) блакитний - 9%; бірюзовий - 3%; синій - 8% 3) білий, сірий - 12% 4) рожевий - 10% 5) жовтий лимонний - 8% 6) коричневий, бежевий, гірчичний - 8% 7) червоний, помаранчевий, бордо, малиновий - 7% 8) бузковий - 3% 9) чорний - 3%
Elizabeth Arden. Mediterranean	Група ароматів: деревні фруктові мускусні Парфумерна композиція: сицилійський мандарин, слива, персик, магнолія, орхідея, вистерия, сандал, амбра, мускус.	1) ліловий - 2%; бузковий - 3%; фіолетовий - 10%; темно-рожевий - 7%; малиновий - 2% 2) червоний - 10%; бордо - 4%; рожевий - 5% 3) коричневий, бежевий, какао, карамель, кориця, шоколад - 16% 4) синій, блакитний, бірюзвоий - 14% 5) зелений - 6%; жовтий, колір лайму - 6% 6) білий та сірий - 9% 7) персиковий, помаранчевий - 7% 8) чорний - 3%

Таким чином, вибір темних фіолетових, бордових та помаранчевих кольорів може свідчити про синестезію у досліджуваного. 15% респондентів вказали, що аромат є чоловічим.

Восьмий взірець (середній бал – 3,13), для оздоблення якого дизайнери обрали поєднання ніжно-рожевого кольору з чорним, викликав відчуття зеленої групи кольорів (22% респондентів), теплих жовтих та золотистих кольорів (19% вибірки), темно-рожевих (14% вибірки). Отже, вибір зеленого або золотисто-жовтого кольорів може свідчити про синестезії у респондентів. 20% респондентів вказали, що аромат є чоловічим.

Дев'ятий взірець (середній бал – 2,85), який представляє аромат, названий авторами «Зелений чай» та втілений у світло-сіро-зелених кольорах флакону, більшістю досліджуваних був визначений, як зелений (29% вибірки), а 20% досліджуваних вважають, що цей аромат належить до блакитної гами кольорів. До парфумної композиції аромату входять зелені рослини – бергамот, зелений чай, мох. Респонденти описували відчуття від аромату, як «свіжі», «лимонні», «легкі», «світлі». Таким чином, вибір світло-зеленого або світло-блакитного кольорів свідчить про наявність

явища синестезії у досліджуваного. 22% респондентів вказали, що аромат є чоловічим.

Десятий взірець (середній бал – 2,95) був оцінений у насиченій фіолетовій (24% досліджуваних), темній червоній (19% вибірки) та коричневій (16% вибірки) гамах кольорів. Аромат, на думку, респондентів є дуже глибоким, дещо солодким та насиченим. Цікавими виявились оцінки аромату як коричневого різних відтінків – карамельного, кольору какао, кориці, шоколаду. Можна зробити припущення, що деревні мускусні запахи викликають відчуття темних «шляхетних» фіолетово-червоно-коричневих відтінків. 26% респондентів вказали, що аромат є чоловічим.

Лише у 25,2% випадків спостереження явища ольфакторно-кольорової синестезії, аромат викликав негативну оцінку у досліджуваних. Отже, синестезія рідше проявляється по відношенню до тих ароматів, які не подобаються людині, і, відповідно, ми маємо здатність до синестезії стосовно тих ароматів, які нам подобаються.

Підводячи підсумки експериментального дослідження ольфакторно-кольорової синестезії можна визначити наступну відповідність між запахом та кольором: 1 – фіолетовий, жовтогарячий, зелений; 2 – усі відтінки жовтого; 3 – світлі відтінки блакитного, рожево-фіолетового, помаранчевого та зеленого; 4 – блакитний, жовтогарячий, зелений; 5 – холодні синій, зелений, фіолетовий; 6 – синій, зелений, фіолетовий; 7 – темно-фіолетовий, бордовий, помаранчевий; 8 – зелений, золотисто-жовтий; 9 – світло-зелений, світло-блакитний, 10 – фіолетовий, червоний, коричневий. Зазначений перелік кольорів для кожного стимульного аромату можна використовувати як ключ для діагностики міри здатності до ольфакторно-кольорової синестезії. Оскільки розподіл досліджуваних за рівнем здатності до синестезії – нормальний (Mo=4, Me=4), то можна говорити, що 36% досліджуваних мають низький рівень цієї здатності (0-3 бали), 55% - середній рівень здатності до синестезії (4-6 балів), а 8% досліджуваних мають високу здатність до ольфакторно-кольорової синестезії (назвали від 7 до 10 кольорів, які збігаються з ключем нашої методики). Середні бал по вибірці - 3,97±1,72.

Висновки. Теоретичний аналіз феномену синестезії у психологічному пізнанні свідчить про те, що у ній вбачають певне універсальне явище, яке початково властиве свідомості та відображає специфіку підсвідомості. В основі цього феномену лежить ідея мультисенсорного сприйняття, результатом якого стає якісно нова єдність чуттєвих вражень, за допомогою яких складається єдиний цілісний образ світу.

У сучасних психологічних дослідженнях є декілька типологічних схем розгляду феномену синестезії, які намагаються пояснити генезис та закономірності функціонування цього феномену. Основні класифікації

синестезії передбачають її поділ на 1) експліцитну та імпліцитну; 2) позитивну та негативну; 3) істинну синестезію та псевдосинестезію; 4) інтермодальну та інтрамодальну синестезію; 5) сильну та слабку; 6) істинну та емоційну; 7) персональну та творчу тощо. Кожний із видів охоплює лише одну із сторін феномену синестезії, проте жодний не є вичерпним: класифікації доповнюють одна одну, вказуючи на різні аспекти дослідження та розуміння феномену синестезії.

Синестезія належить до категорії найскладніших та найменш вивчених явищ у психології, і є пов'язаною із свідомістю та сприйняттям особистості. Концептуальні визначення синестезії взаємодоповнюють одне одного, проте не дають чіткого уявлення про феномен загалом. Психологічний феномен синестезії постає як специфічне «мозаїчне» утворення, складне для уловлювання та однозначної інтерпретації.

Емпіричне дослідження синестезії дозволило створити на прикладі популярних жіночих парфумів дозволило дослідити встановити провідні кольори для кожного із запропонованих десяти взірців та визначити рівень здатності до ольфакторно-кольорової синестезії у досліджуваних майбутніх психологів. Феномен ольфакторно-кольорової синестезії характеризується нормальним розподілом у вибірці досліджуваних.

Ольфакторно-кольорова синестезія визначається як явище, що виникає у результаті сприйняття аромату і характеризується виникненням зорових відчуттів кольору поряд із відчуттям запаху.

Рівень ольфакторно-кольорової синестезії розподіляється на низький середній і високий у випадку, коли розподіл досліджуваних характеризується як нормальний і при сприйнятті десяти складних ароматів високий рівень відмічається при виникненні від семи до десяти кольорових відчуттів, середній – при від чотирьох до шести і низький – до трьох. При цьому синестезія фіксується, коли кольорові відчуття, які виникають, збігаються з кольором, який називають більшість респондентів. Вище ольфакторно-кольорової синестезії є більш вираженим стосовно тих ароматів, які подабаються респондентові.

Перспективи дослідження складе виявлення ольфакторно-кольорової синестезії у різних категоріях досліджуваних, а саме: у представників творчих професій, професійно значущою якістю яких є соціальна перцепція, працівників спеціальностей, діяльність яких пов'язана із сприйняттям кольору та запаху, а також в різних вікових групах та у чоловіків і жінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Воронин С.А. Синестезия и звукосимволизм / С.А. Воронин // Психолингвистические проблемы семантики. — М.: Наука, 1983. — 131 с.

2.Галеев Б.М. Проблемы синестезии в эстетике / Б.М. Галеев // Современный Лаоокон. Эстетические проблемы синестезии. — М.: Изд-во Моск ун-та, 1992. — С. 5-9.

3.Заиченко А.А. Синестезия – феноменология, виды, классификации / А.А. Заиченко, М.В. Картавенко // Информатика, вычислительная техника и инженерное образование. — 2011. — № 3 (5). — С. 1-12.

4.Кузнецов М.А. Эмоциональная память / М.А. Кузнецов. — Х.: Крок, 2005. — 568 с.

5.Маловицька Л. Парадоксальні властивості художньо-образного мислення генія: вплив синестезії на творчий процес / Л. Маловицька // Історія. Філософія. Релігієзнавство. — 2010. — № 1-2. — С. 32-37.

6.Психологічний тлумачний словник / Сост. В. Шапар. — Х.: Прапор, 2004. – 467с.

7.Расников Г.В. Особенности цвето-звуковой синестезии: дис. канд. психол. наук: 19.00.01 / Георгий Викторович Расников; Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова. — 2006. — 162 с.

8.Синестезія // Клінічна психологія:словник-довідник / [авт.-уклад. С. В. Діденко]. — К.: Академвидав, 2012. — 193с.

9.Синестезія // Психологічна енциклопедія / [автор-упорядник О. М. Степанов]. — К.: Академвидав, 2006. — С. 321-322.

10. Синестезія // Психологічний словник / [за ред. В. І. Войтка]. — К.: Вища школа, 1982. — 170 с.

11. Синестезія // Психологія: [короткий навчальний словник: терміни і поняття] / Ю.Г. Шадських, В.М. Піча. — Львів: "Магнолія 2006", 2008. — 194 с.

12. Синестезия // Психология: словарь / Под общ. ред. А.В. Петоровского, М.Я. Ярошевского. — 2-е изд., исп. и доп. — М.: Политиздат, 1990. — 363 с.

13. Синестезія // Тлумачний російсько-український словник психологічних термінів: [словник] / [Бродовська Валентина Йосипівна, Грушевський Валерій Олександрович, Патрик Інеса Петрівна]. — К.: ВД "Професіонал", 2007. — 323 с.

14. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. — К.: Лебідь, 1997. — 303с.

15. Философский энциклопедический словарь. — М.: ИНФРА-М, 2007. — 414 с.

16. Хант Г. О природе сознания: С когнитивной, феноменологической и трансперсональной точек зрения / Г. Хант. — М.: АСТ, 2004. — 555 с.

17. Хомуленко Т.Б. Модально-специфічна пам'ять молодшого школяра /Т.Б. Хомуленко, С.М. Бужинська // Харків: ХНПУ, 2011 – 192 с.

18. Fragrantica [Інтернет-ресурс] Режим доступу: http://www.fragrantica.ru/

19. Marks l.E. Special for syneasthesia. The Russian Synaesthesia Community's Site, 2009, An interview with Prof. Law rence E. Marks. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.synaesthesia.ru/marks.html.

Надійшла до редколегії 13.03.2016 р.